

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Josefine Høyby Fathi

Är gräset grönnare på andra sidan bron?

En komparativ analys av Sveriges nämndemanssystem och
Danmarks system med *nævninger* och *domsmænd*

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Per Nilsén

Termin: VT23

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING.....	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Metod och material.....	7
1.5 Disposition	8
2 DET SVENSKA SYSTEMET	9
2.1 Nämndemän som representanter	9
2.1.1 Nämndemannauppdraget.....	9
2.1.2 Nämndemännens inverkan på domen.....	10
2.2 Hur utses nämndemän?.....	11
2.3 Nämndemannasystemets historia	12
3 DET DANSKA SYSTEMET	14
3.1 Introduktion.....	14
3.1.1 <i>Doms mænd</i> och deras roll	15
3.1.2 <i>Nævninger</i> och deras roll.....	15
3.2 Att utse <i>nævninger</i> och <i>domsmænd</i>	17
3.2.1 <i>Grundlisten</i> och vilka som anses vara lämpliga för uppdraget som lekmannadomare.....	17
3.2.2 Metoder vid framställandet av <i>grundlisten</i>	18
3.3 Hur har systemet med lekmannadomare växt fram?	19
4 RÄTTSSÄKERHET OCH MAKTFÖRDELNINGSLÄRAN	21
5 AKTUELL KRITIK MOT DET SVENSKA SYSTEMET	23
5.1 Avsättningen av två nämndemän efter hovrättsdom.....	23
5.2 Debatten kring det svenska nämndemannasystemet.....	24
6 ANALYS OCH DISKUSSION	26

6.1	Vilka likheter och skillnader finns det mellan systemen?	26
6.2	Vilka fördelar och nackdelar finns det med respektive system?28	
7	AVSLUTANDE KOMMENTARER OCH SLUTSATSER	30
	KÄLLFÖRTECKNING	32

Summary

In the wake of a highly controversial appellate court verdict from February 2023, the debate about the Swedish lay judge system has been revived. The debate highlights both the problems surrounding the political parties' close involvement in the recruitment of lay judges as well as whether the current lay judge system is justified. Several political parties have expressed a desire to reform the system without providing examples of how. At first glance, the lay judge system in Denmark appears to be different from the Swedish. Additionally, the system has only existed for about 100 years. Therefore, it is considerably newer than the Swedish system, which has roots dating back 800 years. Based on this, the essay raises the question of whether there is anything to learn from the Danish system.

The purpose of the essay is to examine the Swedish lay judge system and its potential for improvement. By studying the lay judge systems in both countries, the similarities and differences are investigated. The essay then proceeds to discuss the advantages and disadvantages of each system, in order to provide further basis when answering the final question: Is there a need for reform in Sweden, and what could such a reform look like?

The essay's research questions are therefore answered through the application of a comparative method, aiming to enhance understanding of the domestic legislation's structure while also exploring another country's approach to similar issues. In addition, a legal doctrinal and legal analytical method are used.

The essay takes a critical stance on whether the Swedish system truly achieves its intended purpose. One of the primary justifications for the lay judge system is to build trust for the Swedish courts. Based on the arguments presented in the essay, the question is raised whether the current lay judge system instead undermines this purpose. It is concluded that Denmark's system with *nævninger* and *domsmænd* appears to fulfill its purpose better. Furthermore, the essay finds that there is inspiration to be drawn from Denmark, particu-

larly in terms of creating a lay judge corps that is representative of the population. Finally, the essay reaches the conclusion that a new investigation regarding the lay judge system would be appropriate.

Sammanfattning

I kölvattnet av den omtalade ”snippadomen” har debatten om det svenska nämndemannasystemet väckts på nytt våren 2023. Debatten uppmärksammar dels problematiken kring de politiska partiernas nära inblandning med rekryteringen av nämndemän, dels huruvida nämndemannasystemet som det ser ut idag är motiverat. Flera politiska partier har uttryckt en önskan att reformera systemet utan att ge exempel på hur. I Danmark är lekmannasystemet vid en första anblick annorlunda utformat. Därtill har systemet enbart funnits i cirka 100 år. Det är därmed betydligt nyare än Sveriges system, vars anor går 800 år tillbaka i tiden. Med utgångspunkt i detta ställer uppsatsen frågan om det finns något att lära från det danska systemet.

Syftet med uppsatsen är att undersöka det svenska nämndemannasystemet och dess eventuella förbättringsmöjligheter. Genom att studera båda länders lekmannasystem, utreds först likheterna och skillnaderna. Därefter resoneras kring fördelar och nackdelar med respektive system för kunna ge ytterligare underlag vid besvarandet av den slutliga frågan – finns det ett reformbehov i Sverige och hur skulle en sådan reform kunna se ut?

Uppsatsens frågeställningar besvaras genom applicerandet av en komparativ metod för att skapa en ökad förståelse för den inhemska lagstiftningens utformning, samtidigt som det öppnar upp möjligheten att utforska ett annat lands lösning på liknande problem. Därtill används även en rättsdogmatisk och rättsanalytisk metod.

Uppsatsen förhåller sig kritisk till huruvida det svenska systemet verkligen uppnår sitt tänkta syfte. En av de främsta motiveringarna till nämndemannasystemet är att skapa förtroende för de svenska domstolarna. Utifrån vad som presenteras i uppsatsen ställs frågan om det snarare är så att dagens nämndemannasystem gör motsatsen. Det konstateras att Danmarks system med *nævninger* och *domsmænd* verkar fungera mer ändamålsenligt. Därtill finner uppsatsen att det finns inspiration att hämta från Danmark särskilt i hänseendet att skapa en lekmannakår som är representativ för befolkningen. Slutsatsen blir att en ny utredning av nämndemannasystemet vore på sin plats.

Förkortningar

Brå	Brottsförebyggande rådet
FB	Föräldrabalk (1949:381)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsform (1974:152)
RPL	Retsplejeloven (LBKG 2022-12-25 nr 1655)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det svenska nämndemannasystemet har tack vare sin ungefär 800 år gamla historia intagit en nästan okränkbar position i rättsväsendet.¹ Helt oproblematiskt har nämndemannasystemet dock inte ansetts vara. I perioder har närvaron av nämndemän i våra domstolar därför ifrågasatts. Debatten om de svenska nämndemännens vara eller icke vara väcktes på nytt våren 2023. Detta efter att två nämndemän av sagt sig sina uppdrag i kölvattnet av den omtalade ”snippadomen”.

Den aktuella debatten uppmärksammar en problematik rörande grundläggande frågor om maktfördelning och förtroendet för våra domstolars verksamhet. Nämndemannasystemets starka politiska koppling har väckt en oro vad gäller påverkan på rättssäkerheten. Samtidigt ska det i år väljas nya nämndemän för perioden 2024–2027.

Det svenska nämndemannasystemet är med andra ord högaktuellt och åsikterna splittrade. Det framförs argument både för att behålla och avskaffa systemet. I vårt grannland Danmark är systemet med lekmannadomare något yngre och åtminstone vid en första anblick utformat på ett annorlunda sätt. Sverige och Danmark är två länder som delar mycket och frågan är om det finns inspiration att hämta från andra sidan bron.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka det svenska nämndemannasystemet och dess eventuella förbättringsmöjligheter. Genom att göra en jämförelse med Danmark ges möjlighet att jämföra med ett land vars övriga juridiska system är väldigt likt det svenska. På så sätt tillförs ett annat perspektiv på hur ett lekmanssystem kan utformas vilket ger en ytterligare infallsvinkel

---

¹ Diesen, s. 235.

vid en analys av fördelarna och nackdelarna med Sveriges nuvarande system.

Uppsatsen strävar därför efter att ge svar på följande frågeställningar:

- Vilka likheter och skillnader finns det mellan Sveriges nämndemanssystem och Danmarks system med *nævninger* och *domsmænd*?
- Vad finns det för fördelar och nackdelar med ländernas system?
- Finns det ett reformbehov i Sverige och hur skulle ett förslag på reform kunna se ut?

1.3 Avgränsningar

Med anledning av uppsatsens syfte samt de utrymmesbegränsningar som finns, kommer uppsatsen inte att behandla det svenska jurysystemet inom tryckfrihetsmål. Vidare utgör juryn en snäv del av lekmanadeltagandet i svenska domstolar. Uppsatsen kommer däremot att undersöka båda de typer av lekmanadomare som finns i Danmark - *nævninger* och *domsmænd*. Detta görs för att ge en fullständig bild av det danska systemet samt för att lättare kunna göra en adekvat jämförelse mellan det svenska nämndemanssystemet och Danmarks system med lekmanadomare.

Fokus i denna redogörelse kommer att kretsa kring lekmanadomarnas roll i straffrättsliga mål. Därför kommer uppsatsen inte att djupare behandla förekomsten av nämndemän i förvaltningsdomstol eller i tvistemål. Förhoppningen är att denna avgränsning inte kommer att påverka uppsatsens slutsats.

Vad gäller presentationen av ländernas system fokuserar uppsatsen på lekmanadomarnas roll, hur lekmanadomarna utses samt historien bakom systemen. Det har tagits ett val att inte utreda vad som krävs för att entlediga lekmanadomare, då min uppfattning är att det inte skulle bidra nämnvärt till besvarandet av frågeställningarna.

1.4 Metod och material

För att kunna besvara uppsatsens frågeställningar används en traditionell rättsdogmatisk metod för att utreda gällande rätt. Utredningen har därför utgått från rättskälleläran och innefattat studier av rättskällor såsom lagtext, förarbeten och doktrin.² Vad gäller litteratur har jag fått mycket inspiration från Diesens bok, *Lekmän som domare*, i den del som behandlar det svenska nämndemannasystemets historia men även i den del som behandlar argument för och emot systemet. Diesens arbete har hänvisats till i många utredningar och hans litteratur på detta område är högt ansedd.

Uppsatsens syfte är bland annat att diskutera om och i vilken mån det svenska nämndemannasystemet kan behöva reformeras.³ Eftersom den rättsdogmatiska metoden har ett begränsat utrymme för argumentation och analys, har den rättsanalytiska metoden använts i detta hänseende. Denna metod tillåter en mer fri analys och argumentation. Till skillnad från den rättsdogmatiska metoden har den rättsanalytiska metoden inte ett rätt svar. Metoden innebär således utöver att analysera rätten, ett utrymme att kritisera den.⁴ Som grund för uppsatsens analys, ligger till viss del även material såsom artiklar och en rapport från Brå. Detta tillåts av den rättsanalytiska metoden. I kapitlet som behandlar aktuell kritik mot det svenska systemet, har jag försökt avspegla den diskussion som förts i samhällsdebatten genom att utgå från vad som skrivits i dagspress under den relevanta perioden. Det bör nämnas att detta avsnitt inte syftar till att ge en fullständig redogörelse för de åsikter som framförts i debatten. Främst har jag lyft argument och åsikter mot systemet, eftersom det finns andra delar av uppsatsen som behandlar de argument och motiv som ligger till grund för nämndemannasystemet.

Syftet med att genomföra en komparativ studie är bland annat att det kan skapa en ökad förståelse för den inhemska lagstiftningens utformning, samtidigt som det öppnar upp möjligheten att utforska ett annat lands lösning på liknande problem. Eftersom denna uppsats inte enbart undersöker *de lege*

---

² Nääv & Zamboni, s. 21.

³ Jfr avsnitt 1.2.

⁴ Sandgren, s. 52 ff.

*lata*⁵, utan faktiskt strävar efter att åstadkomma ett *de lege ferenda*⁶ resonemang, kan en komparativ studie vara väldigt givande.⁷ För att kunna utföra en lyckad komparativ undersökning krävs det att länderna som jämförs har en gemensam nämnare, så kallad *tertium comparationis*.⁸ Sverige och Danmark har liknande rättssystem samt delar historia i många relevanta aspekter vilket öppnar upp för en givande komparativ analys.⁹

1.5 Disposition

Uppsatsen består sammanlagt av sju kapitel. Kapitel två behandlar det svenska nämndemannasystemet. Här beskrivs nämndemännens roll, hur de utses samt historien bakom systemet. I kapitel tre görs en liknande presentation av det danska systemet med lekmannadomare.

I uppsatsens följande del är fokus att framföra ett vidare perspektiv. I det fjärde kapitlet beskrivs därför, om än något förenklat, innebörden av rättssäkerhet. I samband med detta diskuteras även innebörden av maktfördelning. Det femte kapitlet syftar till att lyfta aktuell kritik mot det svenska systemet men även till att ge en bild av hur samhällsdebatten om vårt nämndemannasystem har sett ut och ser ut. Argument för och emot systemet tas upp, för att sedan kunna återkoppla till detta i analysen.

I det sjätte kapitlet finns den komparativa analysen samt diskussionen om det svenska och det danska systemet. Slutligen, i det sjunde kapitlet, utmynnar uppsatsen i en slutsats dels om vad som framkommit i jämförelsen av ländernas system, dels om det svenska systemet och eventuella reformbehov.

---

⁵ Gällande rätt.

⁶ Hur lagen bör vara.

⁷ Bogdan, s. 15 ff.

⁸ Bogdan, s. 46.

⁹ Jfr Bogdan, s. 76.

2 Det svenska systemet

2.1 Nämndemän som representanter

Det finns cirka 8 500 nämndemän i Sverige. De dömer tillsammans med juristdomare i allmänna domstolar och i förvaltningsdomstolar.¹⁰ I en utredning från 2013 gjordes en översyn av det svenska nämndemannasystemet, med syfte att undersöka eventuella åtgärder för att skapa ett mer modernt nämndemannasystem. Utredningen undersökte exempelvis hur nämndemännens medverkan i domstolar kan göras mer ändamålsenlig och hur rekryteringen skulle kunna reformeras.¹¹

Nämndemän har rollen som representanter för Sveriges befolkning. Deras uppgift är dels att ge allmänheten insyn i domstolarnas verksamhet, dels att bidra med sunt förnuft och erfarenhet från olika områden.¹² Utredningen från 2013 konkluderade att det är genom att utöva insyn samt genom att ha inflytande över avgöranden som nämndemännen är med och skapar förtroende för rättsväsendet.¹³

2.1.1 Nämndemannauppdraget

Nämndemän deltar bland annat när det hålls huvudförhandling i brottmål i tingsrätt och hovrätt. Deras inflytande anses vara av stor betydelse särskilt vad gäller grövre brottmål. Detta beror på att samhällets reaktion mot den enskilde i dessa mål kan innebära stora ingrepp i den personliga integriteten exempelvis genom långa fängelsestraff. Det anses då viktigt att rättstillämpningen avspeglar den allmänna rättsuppfattningen. Nämndemännen förväntas därmed tillföra tingsrätterna allmänna värderingar som finns bland landets

---

¹⁰ Sveriges Domstolar: *Roll, uppgift, skyldigheter*, besökt 2023-04-21.

¹¹ SOU 2013:49, s. 17.

¹² Sveriges Domstolar: *Roll, uppgift, skyldigheter*, besökt 2023-04-21.

¹³ SOU 2013:49, s. 17.

medborgare.¹⁴ I mål i tingsrätt består rätten i huvudregel av en lagfaren domare och tre nämndemän.¹⁵ Vid mål om brott där det inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, är tingsrätten dock i de flesta fall domför utan nämndemän.¹⁶

I hovrätten består domstolen som huvudregel av tre lagfarna domare och två nämndemän.¹⁷ Nämndemän infördes i hovrätten först 1977, med motivet att öka det folkliga inflytandet och medbestämmandet för att i sin tur öka befolkningens förtroende för rättsskipningen.¹⁸ I Högsta domstolen är det enbart lagfarna domare, justitieråd, som dömer.¹⁹

Det bör även tilläggas att nämndemän deltar i andra mål i såväl tingsrätt som hovrätt, nämligen vissa familjemål.²⁰ Anledningen till detta är bland annat att flera av de frågor som avgörs där, inte nödvändigtvis anses vara juridiskt svåra utan snarare är allmänna omdömesfrågor.²¹

2.1.2 Nämndemännens inverkan på domen

Om det vid överläggningen till dom framförs skiljaktiga meningar sker en omröstning. Har någon ledamot berett målet ska denne säga sin mening först. Annars gäller att den yngsta ledamoten yttrar sig först. Av de lagfarna ledamöterna ska ordföranden alltid säga sin mening sist.²² Nämndemän har individuell rösträtt och ska alltid säga sin mening efter de lagfarna domarna.²³ Deras röst väger lika tungt som juristdomarnas.²⁴ Den mening som får flest röster vid en omröstning ska gälla. I det fall att röstningen leder till ett lika resultat ska den lindrigaste och minst ingripande meningen för den tilltalade

---

¹⁴ Diesen, s. 309.

¹⁵ 1 kap. 3b § 1st. RB.

¹⁶ 1 kap. 3b § 2st. RB.

¹⁷ 2 kap. 4 § RB.

¹⁸ Diesen, s. 313.

¹⁹ 3 kap. 4 § RB.

²⁰ Se 14 kap. 17 § ÄktB, 14 kap. 18 § ÄktB samt 20 kap. 1 § FB.

²¹ Diesen, s. 310.

²² 29 kap. 1 § RB.

²³ SOU 2013:49, s. 124.

²⁴ Prop. 1982/83:126, s. 22.

gälla. I det fall att det inte går att dra en slutsats utifrån denna metod ska den mening som fått ordförandens röst gälla.²⁵

Det är ytterst sällan som nämndemännen avgör utgången av ett mål i strid med juristdomarens uppfattning, så kallade ”nämndemannadomar”. Enligt utredningen från 2013 uppgick mängden nämndemannaavgöranden till cirka 1,13 procent. Av de nämndemannadomar som överklagades, fastställde överinstansen cirka 32 procent av fallen.²⁶

Till skillnad från i många andra länder är de svenska lekmannadomarna inte begränsade till att enbart döma en viss del av frågan, exempelvis enbart skuldfrågan. Formellt sett är nämndemännens uppgift i dömandet därmed identiskt med juristdomarnas.²⁷

2.2 Hur utses nämndemän?

Nämndemän väljs vart fjärde år och utses då för en fyraårsperiod. Kommunfullmäktige väljer nämndemän till tingsrätt och regionfullmäktige väljer nämndemän till hovrätt.²⁸ Ingen får samtidigt vara nämndeman i hovrätt och tingsrätt.²⁹

Alla svenska medborgare över arton år, som inte är i konkurstillstånd eller har förvaltare kan som huvudregel väljas till nämndemän. Därtill krävs att personen är folkbokförd i den kommun eller i den del av ett län som hör till den aktuella tingsrätten eller hovrätten. Personer som arbetar inom vissa yrkesgrupper får inte utses till nämndemän. Detta gäller exempelvis lagfarna domare, åklagare, poliser och advokater. Vidare gäller att den som har fyllt sextio år eller har annat giltigt hinder inte är skyldig att ta uppdraget som nämndeman.³⁰ Principen är annars att var och en som är valbar som nämndeman är

---

²⁵ 29 kap. 3 § RB.

²⁶ SOU 2013: 49, s. 118.

²⁷ Diesen, s. 310.

²⁸ 4 kap. 7 § RB.

²⁹ 4 kap. 6 § RB.

³⁰ 4 kap. 6 § RB.

skyldig att åta sig uppdraget, vilket visar att uppdraget betraktas som en samhällsplikt. I praktiken sker nomineringar och val dock enbart av personer som själva ställt sig till förfogande för uppgiften.³¹

Vid val av nämndemän ställs det därtill krav på att personen ska vara lämplig för uppdraget med hänsyn till laglydnad, omdömesförmåga, självständighet och övriga omständigheter.³² Det eftersträvas även att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön, etnisk bakgrund och yrke.³³

I praktiken går valet av nämndemän till genom att en valberedning tar emot nomineringar från de politiska partierna. Därefter lämnar valberedningen förslag till fullmäktige.³⁴ Den som önskar att bli nämndeman måste därför kontakta ett politiskt parti. Det finns inget krav på att vara med i ett politiskt parti, men partierna bestämmer själva om de vill kräva medlemskap för att nominera en person. Trots att uppdraget är opolitiskt har cirka 95 procent av nämndemännen i praktiken en partitillhörighet.³⁵

2.3 Nämndemannasystemets historia

Det svenska systemet med nämndemän härstammar från landskapslagarnas tid och har därmed sina rötter i en mer än 800 år gammal tradition. På denna tid låg domsrätten på häradshövdingen. I fall där vanliga bevismedel inte ansågs adekvata, utsågs nämndemän som skulle vara med och avgöra saken. Nämnden bestod vanligtvis av tolv män. Till en början valdes männen av den anklagade men med tiden utvecklades det så att parterna gemensamt utsåg nämnden. Nämndens roll gick succesivt från att enbart vara ett bevismedel till att ha en roll som kunde liknas med en domarroll. Det blev även tydligare en form av folkrepresentation. Detta berodde bland annat på att nämnden aldrig var ett exklusivt säte för adeln.³⁶

---

³¹ Diesen, s. 139.

³² 4 kap. 6 § RB.

³³ 4 kap. 7 § RB.

³⁴ Diesen, s. 139.

³⁵ Sveriges Domstolar: *För dig som vill bli nämndeman*, besökt 2023-04-28.

³⁶ Diesen, s. 108 ff.

Nämnden hade sin glansperiod under 1500-talet och en bit in på 1600-talet. Under denna period överlät häradshövdingarna, som oftast var adelsmän, inte sällan dömandet till nämnden.³⁷ Detta ändrades mot slutet av 1600-talet när hovrätterna infördes och började kontrollera underrätternas dömande. Häradshövdingarna tvingades då ta ett större ansvar. Under denna tid började det även ske utbildning i juridik och processen blev i allt högre grad skriftlig. Det innebar med tiden att de som utsågs till häradshövdingar var juridiskt skolade. En konsekvens av den juridiska skolningen blev att lekmännens inflytande reducerades väsentligt. Därtill bestämdes det genom 1734 års lag att det krävdes en enig nämnd för att kunna överrösta häradshövdingen och nämnden röstade därmed som ett kollektiv.³⁸

Tillsättandet av nämndemän förändrades stegvist. Från början utsågs nämndemännen relativt formlöst av häradsrätten. Efter 1823 fick bönderna valrätt till att utse nämnden och från 1872 fick alla röstberättigade i kommunen valrätt.³⁹ Antalet nämndemän som krävdes för att rätten skulle vara domför, minskade succesivt under 1900-talet.⁴⁰ Den stora förändringen skedde 1983 då det infördes individuell rösträtt för nämndemännen. Fram tills det hade nämndemännens rösträtt varit kollektiv. Nämndemännens röst gavs även samma tyngd som den lagfarne domarens. Det kan därför sägas att det först var efter 1983 som lekmannadomarna fick en reell maktposition i Sverige.⁴¹

Nämndemännens position motiverades i propositionen till förändringen främst med att de utgör en garanti för att domstolarnas avgörande ligger i linje med de allmänna rättsuppfattningar som finns i samhället. Att ge nämndemännen en mer inflytelserik position, ansågs därigenom bidra till medborgarnas förtroende för rättsskipningen.⁴²

---

³⁷ SOU 2013:49, s. 102.

³⁸ Diesen, s. 112 ff.

³⁹ Diesen, s. 117.

⁴⁰ SOU 2013:49, s. 103.

⁴¹ Diesen, s. 118 f.

⁴² Prop.1982/83:126, s. 18.

3 Det danska systemet

3.1 Introduktion

I Danmark finns det två typer av lekmannadomare – *domsmænd* och *nævninge*. Det innebär att det även finns två olika typer av mål, *domsmandssager* och *nævningesager*.⁴³ Likt det svenska systemet, består det danska rättssystemet av tre rättsliga instanser för domstolsprövning i tvistemål och brottmål. Som huvudregel är den första instansen *byretterne*. Det finns 24 *byretter* runtomkring i landet. Där prövas tvistemål, brottmål, mål som rör utsökning, testamente och konkurser.⁴⁴ *Byretterne* kan jämföras med de svenska tingsrätterna.

Nästa instans är *landsretterne*. Det finns två *landsretter* i Danmark – *Østre og Vestre Landsret*.⁴⁵ De tar upp överklaganden från *byretterne* och kan jämföras med dem svenska hovrätterna. *Landsretterne* är indelade i olika avdelningar. Varje avdelning har tre *landsdommere*. De är lagfarna domare som tillsammans dömer i alla avdelningens mål – både straffrättsliga mål och civilrättsliga. Det arbetar ungefär 100 *landsdommere* i respektive *landsret*.⁴⁶ I vissa straffrättsliga mål deltar *nævninge* och i andra deltar *domsmænd*, vilket uppsatsen kommer behandla mer ingående i senare avsnitt.

Den högsta instansen är *Højesteret*. *Højesteret* motsvarar Högsta domstolen i Sverige och där sitter precis som i Sverige inga lekmannadomare.⁴⁷ Domstolen består av 18 juristdomare.⁴⁸ En tydlig skillnad mellan Högsta domstolen och *Højesteret* är att den inte tar ställning till skuldfrågan i brottmål.⁴⁹

Utöver ovanstående instanser och domstolar, finns det flera specialdomstolar. De kommer inte att behandlas i denna uppsats.

---

⁴³ Danmarks domstole: *Nævningesager*, besökt 2023-04-09.

⁴⁴ Danmarks domstole: *Organisation*, besökt 2023-04-09.

⁴⁵ 1 kap. 5 § RPL.

⁴⁶ Danmarks domstole: *Organisation*, besökt 2023-04-09.

⁴⁷ 1 kap. 2 § RPL, se även 62 kap. 690 § RPL.

⁴⁸ 1 kap. 2 § RPL.

⁴⁹ Danmarks domstole: *Organisation*, besökt 2023-04-09.

3.1.1 *Domsmand* och deras roll

Byretterne behandlar straffrättsliga mål som *domsmandssager* i de fall då den tilltalade säger sig vara oskyldig och åklagaren samtidigt yrkar på fängelse eller annan rättighetsinskränkande påföljd.⁵⁰ I en *domsmandssag* dömer en juristdomare och två *domsmænd*. Det är juristdomaren som är rättens ordförande.⁵¹

I de fall då ett mål överklagas till *landsretten*, behandlas målet oftast som en *domsmandssag* även där.⁵² I *landsretten* består rättens ledamöter av tre lagfarna domare och tre *domsmænd*.⁵³

Samtliga av rättens ledamöter ska ta ställning till dels skuldfrågan dels straffmätningen. *Domsmand* är därmed också med och avgör vilket straff den tilltalade ska ådömas. I de fall då domarna inte är eniga i en fråga, hålls en formell omröstning. Omröstningen sker muntligt och bakom stängda dörrar. Först röstar den yngsta av lekmannadomarna, sist röstar rättens ordförande. Rösterna väger lika tungt. Som en följd av att *landsretten* består av sex domare kan omröstningen riskera att bli oavgjord. Vid en oavgjord omröstning dömer rätten till det resultat som är bäst för den tilltalade både vad gäller skuldfrågan och straffpåföljden. *Landsrettens* dom i skuldfrågan är den slutliga eftersom skuldfrågan inte kan överprövas till *Højesteret*.⁵⁴

3.1.2 *Nævninger* och deras roll

I allvarligare brottmål där åklagaren yrkar på fängelse i fyra år eller mer, deltar *nævninger*.⁵⁵ Den tilltalade har dock själv möjlighet att välja om den önskar att målet ska hanteras som en *domsmandssag* i stället för en *nævningesag*.⁵⁶

---

⁵⁰ 62 kap. 686 § RPL.

⁵¹ 1 kap. 12 § RPL.

⁵² Danmarks domstole: *Domsmandssager*, besökt 2023-04-10.

⁵³ 1 kap. 7 § RPL.

⁵⁴ Danmarks domstole: *Domsmandssager*, besökt 2023-04-10.

⁵⁵ 62 kap. 686 § RPL.

⁵⁶ 62 kap. 687 § RPL.

En *nævningesag* i *byretten* döms av tre juristdomare och sex *nævninger*.⁵⁷ I *landsretten* dömer tre juristdomare och nio *nævninger*.⁵⁸ *Nævninger* och lagfarna domare sitter åtskilda i rättssalen.⁵⁹

Rättens ledamöter lämnar rättssalen och avgör skuldfrågan i en annan lokal. Detta sker innan frågan om eventuella påföljder tas upp. Skuldfrågan avgörs av samtliga domare gemensamt och alla har en röst som väger lika tungt. Likt i *domsmandssager*, är det rättens ordförande som röstar sist. I *byretten* krävs det att minst fyra *nævninger* och två lagfarna domare anser den tilltalade vara skyldig, för att den ska kunna dömas. I *landsretten* krävs det i stället att minst sex *nævninge* och två lagfarna domare finner den tilltalade skyldig.⁶⁰

Om rätten finner att den tilltalade är skyldig, fortsätter målet i rättssalen och frågan om påföljder tas upp. Även i denna del deltar både *nævninger* och lagfarna domare och på samma sätt som vid avgörandet av skuldfrågan, lämnar rättens ledamöter lokalen för att rösta om straffpåföljden. Vid bestämmandet av straffpåföljden har juristdomarna lika många röster som *nævningerne*. Omröstningen går till på så sätt att det i *byretten* först är två *nævninger* som röstar, därefter en juristdomare och så vidare. I *landsretten* fungerar det på samma sätt, bortsett att det då först är tre *nævninger* som röstar varpå en juristdomare röstar.⁶¹

En dom i *byretten* kan överklagas till *landsretten*. Om överklagandet enbart gäller straffpåföljden, kommer överklagandet att behandlas som en *domsmandssag* med tre *domsmænd*, i stället för en *nævningesag*.⁶²

---

⁵⁷ 1 kap. 12 § RPL.

⁵⁸ 1 kap. 7 § RPL.

⁵⁹ Danmarks domstole: *Nævningesager*, besökt 2023-04-10.

⁶⁰ Danmarks domstole: *Nævningesager*, besökt 2023-04-10.

⁶¹ Danmarks domstole: *Nævningesager*, besökt 2023-04-10.

⁶² Danmarks domstole: *Nævningesager*, besökt 2023-04-10.

3.2 Att utse *nævninger* och *domsmænd*

3.2.1 Grundlisten och vilka som anses vara lämpliga för uppdraget som lekmannadomare

Vart fjärde år görs en *grundliste*, vilket är en lista över personer som anses lämpade att verka som *nævninger* och *domsmænd*. Utifrån *grundlisten*, görs sedan en *nævninge-og domsmandsliste* genom lottning.⁶³

Som utgångspunkt kan alla personer som har rösträtt i *folketinget*⁶⁴ bli uttagna till *grundlisten*. Därtill följer vissa undantag, så som personer som fyller 80 år under tiden för *grundlistens* gällande samt personer som av någon anledning inte kan fullgöra uppdraget som lekmannadomare. En sådan anledning kan vara bristande kunskaper i danska eller mentala alternativt fysiska svagheter.⁶⁵ Tidigare straffade personer anses inte heller lämpliga som *domsmænd* eller *nævninger*.⁶⁶ Detta inkluderar personer som enbart fått bötesstraff.⁶⁷ Det finns även yrkesgrupper som är uteslutna från att bli uttagna till *nævninger* och *domsmænd* exempelvis anställda inom domstol, polis och *anklagemyndigheden*⁶⁸. Även advokater och präster är uteslutna.⁶⁹

Vilka som blir uttagna till *grundlisten* bestäms inom varje kommun av en särskild kommitté kallad *grundlisteudvalg*. *Grundlisteudvalget* består av fem personer som valts av *kommunalbestyrelsen*⁷⁰. I *Bekendtgørelse 1990-12-05 nr 809 om grundlister*, herefter *grundlistebekendtgørelsen*, beskrivs närmare hur urvalet ska göras. Det ska enligt *grundlistebekendtgørelsen* väljas en person till *grundlisten* per 300 invånare.⁷¹ Personerna som blir valda ska utgöra en proportionerlig representation av kommunens befolkning vad gäller ålder

---

⁶³ 6 kap. 68 § RPL.

⁶⁴ Danmarks lagstiftende församling.

⁶⁵ 6 kap. 69 § RPL.

⁶⁶ 6 kap. 69 § RPL.

⁶⁷ Se Østre Landsrets dom U.1957.893/1.

⁶⁸ Åklagarmyndigheden i Danmark.

⁶⁹ 6 kap. 70 § RPL.

⁷⁰ Motsvarigheten till svenska kommunfullmäktige.

⁷¹ 3 § Grundlistebekendtgørelsen.

och kön samt även i fråga om invandrare och deras efterkommande.⁷² Det är kommitténs ansvar att säkerställa att de utvalda personerna uppfyller kraven som finns på *nævninger* och *domsmænd*.⁷³

När *grundlisten* färdigställts, skickas den till *landsrettens præsident*. Det är sedan denne som framställer listan över *nævninger* och *domsmænd* till *landsretterne* och *byretterne* genom lottning. *Landsrettens præsident* ser till att antalet lekdomare blir så många att varje lekdomare kommer behöva tjänstgöra cirka fyra gånger under ett år. Det är enbart ungefär hälften av personerna på *grundlisten*, som hamnar på de slutliga *nævninge-* och *domsmandslisterne*. Därmed är det inte säkert att en person som står med på *grundlisten* även blir utsedd till *nævninge* eller *domsmand*.⁷⁴ Det är först när medborgaren blir uppskriven på *nævninge-* eller *domsmandsliste* som den delges information om det.⁷⁵

3.2.2 Metoder vid framställandet av *grundlisten*

Hur personerna till *grundlisten* väljs avgörs i praktiken av respektive kommitté.⁷⁶ Det finns inga närmare bestämmelser i *retsplejeloven* eller *grundlistebekendtgørelsen* som reglerar detta. I stället finns det en vägledning till kommittéerna som de kan använda för att få inspiration till olika metoder.⁷⁷

Forholdstalsvalg är den vanligaste metoden. Denna innebär kortfattat att personer väljs till *grundlisten* genom medlemskap i ett politiskt parti. Fördelen med denna metod anses vara att kommittén känner till de personer som väljs in och därmed har lättare att säkerställa huruvida de är ämnade för uppdraget. Det framhålls dock att kommittén vid val av denna metod, måste vara extra uppmärksamma på att *grundlisten* uppfyller kraven på representation.⁷⁸

---

⁷² 4 § Grundlistebekendtgørelsen.

⁷³ 5 a § Grundlistebekendtgørelsen.

⁷⁴ Vejledning nr 9065.

⁷⁵ 8 kap. 75 § RPL.

⁷⁶ Vejledning nr 9065.

⁷⁷ Se Vejledning nr 9065. En vägledning som arbetats fram som stöd till *grundlisteuvalgene*.

⁷⁸ Vejledning nr 9065.

En annan metod är att kommittén vid utarbetandet av nya *grundlister*, utgår från en gammal *grundliste* men sorterar bort de som flyttat från kommunen eller som inte längre uppfyller ålderskravet. Detta är en metod som anses bra ur ett effektivitetsperspektiv. En nackdel är risken för att lekdomaruppdraget blir mindre utbrett, då det är samma personer som florerar på *grundlisten*.⁷⁹

En del kommittéer har försökt nå ut till allmänheten genom att annonsera om uppdraget runtomkring i kommunerna och samtidigt tillgängliggöra en intresseblankett. Flera yngre personer har visat sitt intresse av att hamna på *grundlisten* genom denna metod.⁸⁰ Det danska justitieministeriet gjorde en undersökning av hur representativa lekmannadomarna under perioden 2020–2023 var för dem danska medborgarna. Undersökningen visade att 22,2 % av befolkningen är 18–30 år, medan andelen lekmannadomare mellan 18–30 år är 17,1 %. Det innebär en liten underrepresentation bland denna åldersgrupp. I övrigt visade undersökningen på en representativ åldersmässig fördelning bland lekmannadomarna.⁸¹

3.3 Hur har systemet med lekmannadomare växt fram?

Lekmannadomares deltagande vid bedömningen av straffrättsliga mål är grundlagsstadgat i *Danmarks riges grundlov* genom § 65 andra stycket:

I strafferetsplejen skal lægmænd medvirke. Det fastsættes ved lov, i hvilke sager og under hvilke former denne medvirken skal finde sted, herunder i hvilke sager nævninger skal medvirke.

Enligt bestämmelsen i *Danmark riges grundlov* är det lagstiftningsmakten som närmare bestämmer hur systemet med lekmannadomare ska utformas. Grundlagsbestämmelsen innebär även att det vore grundlagsstridigt att avskaffa *nævninger*.⁸²

---

⁷⁹ Vejledning nr 9065.

⁸⁰ Vejledning nr 9065.

⁸¹ Bechmann Hansen, s. 15.

⁸² Christensen m.fl., s. 402.

Bestämmelsen tillkom första gången i *junigrundloven* från 1849 som en löf-tesparagraf, men genomfördes först 1919 genom införandet av *nævninger* i *retsplejeloven*. Motivet för att införa lekmannadomare var ursprungligen att det bedömdes viktigt att få in andra perspektiv och tankar vid bedömningen av straffrättsliga mål. Det ansågs bland annat vara så att domare som enbart arbetade med juridik och lagföring kunde riskera att bli trångsynta samt ta för lite hänsyn till den reella verkligheten. Med tiden började andra syften sättas mer i fokus, exempelvis att närvaron av lekmannadomare ger allmänheten bättre insyn i domstolarnas verksamhet vilket i sin tur kan öka förståelsen och förtroendet för domstolarnas arbete. Det är samma tankar som än idag motiverar systemet med lekdomare.⁸³

Efter en ändring i *retsplejeloven* 1932 kunde lekmän delta antingen som *domsmænd* eller som *nævninger*. Skillnaden var att *nævninger* satt som ett domarkollegium bestående av 12 *nævninger* som bedömde den tilltalades skuld. Detta kunde liknas vid en form av jury. I frågan om straffpåföljd dömde de tillsammans med juristdomarna. *Domsmænd* hade mindre makt då de alltid dömde tillsammans med juristdomare.⁸⁴

Systemet som det ser ut idag tillkom genom en reform i *retsplejeloven* 2007. Den största och mest omdebatterade förändringen var att *nævninger* skulle bedöma skuldfrågan tillsammans med juristdomarna. Tidigare hade de som nämnts agerat som en självständig jury. Det gjordes gällande inom den juridiska litteraturen att de nya reglerna riskerade att inte leva upp till de grundlagsstadgade kraven. Anledningen var att det var omtvistat om *nævningerne* hade samma avgörande inflytande på skuldfrågan när de i stället skulle ha en gemensam omröstning med juristdomarna vid bedömning av skuldfrågan. Reformen genomfördes trots kritiken.⁸⁵

---

⁸³ Christensen m.fl., s. 401 f.

⁸⁴ Zahle, s. 120f.

⁸⁵ Christensen m.fl., s. 403.

4 Rättssäkerhet och maktfördelningsläran

Utmärkande för en rättsstat är att det råder rättssäkerhet.⁸⁶ Begreppet rättssäkerhet är väletablerat men trots det så råder det viss osäkerhet kring vad den exakta innebörden är. Denna redogörelse syftar inte till att diskutera detta djupare eller redogöra för alla begreppets definitioner. Det råder dock någorlunda konsensus när det gäller begreppets grundläggande betydelse. Enligt Zila kan rättssäkerhetens kärna sägas vara förutsebarhet av rättsliga beslutsutfall samt att den offentliga makten utövas under lagarna.⁸⁷ Även Domstolsverket beskriver rättssäkerhet med ord som likabehandling och förutsägbarhet.⁸⁸

Petersson menar att det går att dela upp de formella kriterierna för en rättsstat i två huvudgrupper – rättssäkerhet och maktfördelning.⁸⁹ Maktodelningsprincipen innebär att makten är uppdelad mellan den lagstiftande makten, den verkställande makten och den dömande makten. Denna ansvarsdelning framgår även i regeringsformen.⁹⁰ Idén kan sägas grunda sig i att det bästa skyddet mot maktmissbruk är att dela upp makten mellan olika händer. Den dömande makten är idag en självständig gren av statsmakten och tanken är att våra domstolar ska vara självständiga under lagarna men inte självhärskande över dem.⁹¹ Domstolarnas självständighet klargörs genom 11 kap. 2 § regeringsformen, där det stadgas att varken riksdagen eller någon annan myndighet får bestämma hur domstolar ska döma eller tillämpa rättsregler i det enskilda fallet.⁹² Därtill garanteras domarna en oavsättlighet i 11 kap. 7 § regeringsformen för att hindra obehörig påverkan.

---

⁸⁶ Ekelöf, s. 7.

⁸⁷ Zila, s. 284.

⁸⁸ Sveriges Domstolar: *Sveriges Domstolars uppdrag och roll*, besökt 2023-05-10.

⁸⁹ Petersson, s. 22.

⁹⁰ Jfr 1 kap. 4 § RF, 1 kap. 6 § RF och 1 kap. 8 § RF.

⁹¹ Petersson, s. 22 f.

⁹² Jfr 11 kap. 3 § RF.

Enligt Diesen innebär domstolarnas självständighet en garanti för att domstolarna inte blir verktyg för en viss partipolitisk linje.⁹³ Diesen menar dock samtidigt att det finns en svårighet i att vara partipolitiskt utsedd och parallellt tjänstgöra som neutral domare. Trots detta är det svårt att bevisa att domar innehåller inslag av partipolitiskt dömande.⁹⁴

---

⁹³ Diesen, s. 296.

⁹⁴ Diesen, s. 300 f.

5 Aktuell kritik mot det svenska systemet

5.1 Avsättningen av två nämndemän efter hovrättsdom

Det svenska nämndemannasystemet har i perioder fått utstå kritik av olika anledningar. Nyligen blossade kritiken upp på nytt, till följd av avsättningen av två socialdemokratiska nämndemän efter en kontroversiell hovrättsdom från februari 2023. Domen som varit väldigt uppmärksammas i diverse medier har främst blivit känd under namnet ”snippadomen”⁹⁵.

Nämndemännen ska efter den skandalomsusade domen ha inkallats till ett ”coachande möte” med en del av partiets ledning i Göteborg. Härefter lämnade båda nämndemän in sina avskedsansökningar och avslutade därmed sina nämndemannauppdrag.⁹⁶ Detta har väckt starka reaktioner samt mötts av stor kritik av rättssäkerhetsliga anledningar. Bland annat har en av nämndemännen uppfattat det som att partiets agerande varit en form av påtryckning. Det har i den kontexten uttryckts en oro för domstolarnas självständighet och oberoende.⁹⁷ Tidigare justitieminister Thomas Bodström skriver i en debattartikel tillsammans med advokat Hanna Larsson Rampe att politiker aldrig bör lägga sig i enskilda fall, med hänvisning till att demokratin är uppbyggd på maktfördelning. Vidare menar de på att det finns en stor problematik i att partiet valt att kalla mötet med nämndemännen för ”medlemsvård”. I debattartikeln uttrycks åsikten att nämndemännen i praktiken fick sparken till följd av att de dömt på ett sätt som partiet inte uppskattade. Det dras i samband med det paralleller till länder som Turkiet, Polen och Ungern och deras sätt att montera ned ett självständigt rättsväsende.⁹⁸

---

⁹⁵ Målet är ett mål från hovrätten för Västra Sverige med målnummer B 1937–23. I sociala medier samt i diverse nyhetsforum har domen fått namnet snippadomen.

⁹⁶ Se Dagens Nyheter, *S-topparna kallade nämndemännen till ”coachning” – hjälpte dem att säga upp sig*, 2023-03-03.

⁹⁷ Se SVT Nyheter, *Shekarabi: Fel av S-distrikt att kontakta nämndemän i snippa-domen*, 2023-03-16.

⁹⁸ Se Svenska Dagbladet, *Oacceptabelt beteende mot nämndemännen*, 2023-03-06.

Fallet har därtill aktualiserat en debatt om nämndemännens roll i våra domstolar. Konsekvensen av den debatt som väckts, är att många partier har uttryckt att det finns problem med dagens nämndemannasystem. SVT gjorde i kritikens efterdyningar en enkätundersökning för att kartlägga partiernas syn på dagens nämndemannasystem. En klar majoritet av partierna uttryckte att de önskar att reformera systemet men att de i nuläget har svårt att säga på vilket sätt.⁹⁹

5.2 Debatten kring det svenska nämndemannasystemet

De argument som flitigt lyfts fram för att motivera ett system med nämndemän är att nämndemännen bibehåller ett folkligt förtroende för domstolsväsendet genom att bland annat ge medborgarna insyn och inflytande i rättskipningen. Därtill finns det en tanke om att nämndemän höjer kvalitén på avgöranden genom att tillföra domstolarna allmän livserfarenhet och kännedom om det praktiska livet. Nämndemännen anses även se till så avgöranden stämmer överens med den allmänna rättsuppfattningen.¹⁰⁰

För att kunna uppnå nyss nämnda syften torde det krävas att nämndemännen utgör en någorlunda korrekt representation av Sveriges befolkning. Det innebär bland annat att de bör vara vanliga medborgare, i olika åldrar, med erfarenhet från olika områden. I Sverige har det varit svårt att hitta yngre personer att tillsätta som nämndemän och efter nämndemannavalet 2019 var medelåldern därför 59,2 år.¹⁰¹ Som tidigare nämnts var nästan alla medlemmar i något politiskt parti.¹⁰²

Diesen är en av de som menar att det knappt går att påstå att nämndemännen skulle vara förtroendeskapande eller förtroendeuppehållande. Detta eftersom allmänhetens kännedom om hur det svenska rättsväsendet är organiserat är

---

⁹⁹ Se SVT Nyheter, *Efter snippa-domen – partierna ser problem med nämndemannasystemet*, 2023-04-03.

¹⁰⁰ SOU 2013:49, s. 115 ff.

¹⁰¹ Sveriges Domstolar: *Nämndemannakårens sammansättning*, besökt 2023-04-28.

¹⁰² Se avsnitt 2.2.

ganska dålig. För att kunna ha förtroende krävs det kunskap om vad en nämndeman är och vad den gör. Diesen menar att man måste skilja på förtroende och uppskattning av den eller de principer som är motiv till nämndens existens.¹⁰³

Det finns även annat som gör att det kan ifrågasättas hur förtroendeskapande nämndemännen rent faktiskt är. Bemötandet i domstolarna har visats vara väldigt viktigt för att skapa och behålla medborgarnas förtroende för domstolarna och rättsväsendet.¹⁰⁴ Brå gjorde 2013 en intervjuundersökning om bemötandet i domstolarna, bland annat för att öka kunskapen om hur bemötande samverkar med rättssäkerhet. Många intervjupersoner, både advokater och parter, vittnade i denna undersökning om att många nämndemän uppfattas alltför oengagerade. Flera hade upplevt att nämndemän slumrat till under förhandlingar.¹⁰⁵ Det torde vara ostridigt att ett sådant bemötande är motsatsen till förtroendeskapande. Samtidigt hade en majoritet av de intervjuade personerna en väldigt positiv upplevelse av rättens ordförande.¹⁰⁶

---

¹⁰³ Diesen, s. 246.

¹⁰⁴ SOU 2008:106, s. 14.

¹⁰⁵ Brå rapport 2013:11, s. 11 f.

¹⁰⁶ Brå rapport 2013:11, s. 8.

6 Analys och diskussion

6.1 Vilka likheter och skillnader finns det mellan systemen?

I både Danmark och Sverige deltar lekmannadomarna vid avgörande av brottmål som inte enbart kan ge bötesstraff. Motivet till detta är någorlunda detsamma i båda länder, nämligen att säkerställa att avgöranden stämmer överens med den allmänna rättsuppfattningen. Genom att ge medborgarna insyn och inflytande när samhället dömer ut rättighetsinskränkande påföljder är tanken att skapa förtroende för rättsväsendet.

Ingen av länderna har lekmannadomare i den högsta instansen. Detta innebär dock inte en fullständig likhet. Skuldfrågan går inte att överklaga till *Højesteret*. Den avgörs därför slutligt i *landsretten* där lekmannadomarna har ett stort inflytande. I *nævningesager* är lekmannadomarna i majoritet, i *domsmandsager* är de lika många som de lagfarna domarna. Fram tills 2007 bedömde *nævningerne* den tilltalades skuld utan lagfarna domare. I Sverige ser det annorlunda ut. Redan i hovrätten är lekmannadomarna i minoritet, vilket innebär att lagfarna domare i princip har makten över utfallet. Därtill kan hela målet överklagas till Högsta domstolen och skuldfrågan kan därmed prövas av enbart lagfarna domare. En annan markant skillnad är att nämndemännen alltid röstar efter de lagfarna domarna vid omröstning. I Danmark röstar lekmannadomarna först.

Till skillnad från vad som gäller i skuldfrågan, finns det möjlighet att överklaga frågan om straffpåföljd till *Højesteret*. De lagfarna domarna i *landsretten* har även lika många röster i frågan om straffpåföljd som lekmannadomarna. Det kan implicera att det som i det danska systemet anses vara av störst vikt, är att skuldfrågan avgörs av ens likar. Vid val av straffpåföljd får däremot de yrkesverksamma det sista ordet.

I båda länder väljs lekmannadomarna för en fyraårsperiod och kraven på dem liknar varandra mycket. Gemensamt är även att det eftersträvas en allsidig

sammansättning där målet är att representera befolkningen. För att bli nämndeman i Sverige krävs det att den intresserade tar kontakt med ett politiskt parti. Det är sedan de politiska partierna som nominerar till nämndemannarollen. Trots att det inte finns något uttryckligt krav på att tillhöra ett politiskt parti har 95 procent av nämndemännen partitillhörighet. I Danmark är det en särskild tillsatt kommitté i varje kommun som arbetar fram ett förslag på lekmannadomare. Denna kommitté är tillsatt av den danska motsvarigheten till kommunfullmäktige. Det är upp till respektive kommitté hur urvalet sker. Trots att det inte är politiska partier som nominerar till uppdraget som lekdomare, ska det inte missförstås med att det inte väljs folk med partitillhörighet. Enligt vägledningen till kommittéerna är detta en smidig metod. Det ställs dock samtidigt höga krav på kommittéerna att säkerställa att de valda personerna är representativa för befolkningen. Undersökningar visar på att åldersfördelningen bland de danska lekmannadomarna är någorlunda representativ, om än med en liten underrepresentation i gruppen 18–30 åringar. Med andra ord verkar den danska rekryteringen av lekmannadomare vara relativt lyckad just vad gäller att skapa en representativ åldersmässig fördelning. Det är möjligt att detta beror på att kommittéerna arbetar aktivt med att nå ut till den breda allmänheten och inte enbart till folk med partipolitisk bakgrund. Detta skiljer sig betydligt från Sverige som har stora problem med att rekrytera yngre nämndemän, vilket resulterat i den oerhört höga medelåldern.

Historiskt sett går det svenska nämndemannasystemet nästan 800 år tillbaka i tiden, medan det danska systemet med *nævninger* och *domsmænd* enbart har funnits i cirka hundra år. I Sverige fick nämndemännen först en reell maktposition 1983 när de gick från att fungera som en jury till att ha individuell rösträtt. I Danmark har lekmannadomarna haft mycket makt sedan de infördes. *Nævningerne* har konstitutionellt stöd i Danmark och det har inte förts en diskussion om deras vara eller icke vara på samma sätt som i Sverige. Däremot kritiserades ändringen från 2007, som innebar att *nævningernes* makt inskränktes, för att vara grundlagsstridig.

6.2 Vilka fördelar och nackdelar finns det med respektive system?

De mest uppenbara skillnaderna mellan det danska och svenska systemet är dels att lekmannadomarna i Danmark har uppenbart mer inflytande än i Sverige, dels att rekryteringen skiljer sig åt.

Fördelen med att de danska lekmannadomarna har så stort inflytande är att syftet med att ha lekmannadomare uppnås. Medborgarna har ett reellt inflytande över dömandet och rättstillämpningen torde därför stämma någorlunda överens med den allmänna rättsuppfattningen. I Sverige däremot, kan skuldfrågan prövas av enbart lagfarna domare om ett mål tas upp i Högsta domstolen. Därtill är nämndemännen i minoritet i hovrätt. De svenska nämndemännen har med andra ord snarare insyn än inflytande. Huruvida detta är en fördel eller nackdel torde bero på ens övergripande syn på närvaron av lekmannadomare.

Det kan tänkas att steget för lekmannadomare i Sverige att rösta på annat sätt än den eller de lagfarna domarna är relativt stort då lekmännen först har hört juristernas mening. Enbart 1,13 procent av målen i de svenska tingsrätterna blir så kallade nämndemannadomar vilket talar för att nämndemännen sällan röstar emot rättens ordförande. I Danmark röstar lekmannadomarna före de lagfarna domarna. Trots att det givetvis är så att juristernas tankar och argument framförts redan under överläggningen, innebär denna röstordning möjligtvis att det finns en större benägenhet att rösta på annat sätt än juristen. I detta sammanhang bör det tydliggöras att nyss sagda enbart är en reflektion. Det finns ingen dansk statistik som kan bekräfta påståendet och därmed finns inget faktiskt underlag för att de danska lekmannadomarna oftare dömer emot de lagfarna domarna.

I Sverige sker rekryteringen av lekmannadomare främst utifrån partimedlemmar. Även om det också görs i Danmark, verkar det inte ske i lika stor utsträckning. Rättssäkerheten bygger som tidigare nämnts på att politiker stiftar lagar och att oberoende domare tolkar dessa lagar. Att de politiska partierna

möjligtvis har en för stark koppling till nämndemannasystemet och nämndemännen, tydliggjordes under våren 2023. Detta är en uppenbart problematisk konsekvens av hur rekryteringen av nämndemän i Sverige ser ut idag. Gränsen mellan vad som är politik och vad som är rättskipning uppfattas plötsligt inte lika glasklar som den behöver för att kunna uppfylla kraven på maktfördelning. Att domare ska vara fria från obehörig påverkan är en grundläggande princip som inte kan tummas på. Detta ska även gälla lekmannadomare. Det riskerar att bli svårt att fortsätta motivera existensen av ett nämndemannasystem, om det äventyrar så viktiga principer. Om det är så att nämndemannasystemet skapar utrymme för brister i detta hänseende, måste roten till det åtgärdas.

7 Avslutande kommentarer och slutsatser

Huruvida gräset är grönare på andra sidan bron, torde bero på vem som tillfrågas. Önskas ett system där lekmannadomare ges större inflytande samt där rekryteringen är mindre fokuserad på partitillhörighet, uppfyller Danmark dessa kriterier bättre. Det svenska systemet kan i kontrast till det danska, ses som en symbol för insyn snarare än inflytande i rättsprocessen, särskilt i hovrätten.

Det finns mycket som talar för att nämndemännen idag inte är representativa för Sveriges befolkning. Om det är så, så tappar många av argumenten för dagens system sin relevans. Baserat på medelåldern bland nämndemännen samt hur många som har partitillhörighet, kan det nästan ifrågasättas om inte juristdomarna är lika representativa för den svenska befolkningen som nämndemännen. I dagens Sverige kan både män och kvinnor vara domare och folk från alla samhällsklasser kan gå juristutbildningen. Domarämbetet är inte längre reserverat för adeln eller det manliga könet. Det finns med andra ord uppenbara anledningar att se över rekryteringen av nämndemän, för att de ska fortsätta uppfylla den roll som de är menade att ha. I detta hänseende är min uppfattning att det kan finnas anledning att snegla på hur rekryteringen går till i vårt grannland.

Vidare motiveras nämndemannasystemet i många fall med en strävan att öka förtroendet för rättsväsendet. Baserat på vad som framkommit i Brås undersökning av bemötandet i domstolarna samt med hänsyn till argument om att gemene man enbart känner till nämndemannasystemet i ytterst liten utsträckning, kan det ifrågasättas om systemet även i fortsättningen bör motiveras med just ”förtroendeskapande”. Särskilt utifrån de debatter som väckts om nämndemannasystemet på senare tid, riskerar lekmannadomarna snarare att fungera som motsatsen till förtroendeskapande.

Mot bakgrund av vad som framkommit i denna uppsats är jag av uppfattningen att nämndemannasystemet som det ser ut idag, inte uppfyller sina syften. Särskilt sett i ljuset av den debatt som väckts våren 2023, finns det uppenbara skäl att se över rekryteringen av nämndemän. Framför allt borde möjligheten att skapa ett urvalssystem där de politiska partierna inte har en lika aktiv roll undersökas. Riksdagspartiernas syn på dagens nämndemannasystem ger oss en fingervisning om att en ny utredning av nämndemannasystemet skulle kunna vara på väg – i min mening vore den på sin plats.

Källförteckning

Offentligt tryck

SOU 2013:49 Nämndemannauppdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan

SOU 2008:106 Ökat förtroende för domstolarna – Strategier och förslag

Prop. 1982/83:126 om underrätternas sammansättning m.m.

Rättsfall

Østre Landsrets dom 1957-05-29 i mål nr U.1957.893/1.

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2023-02-23 i mål nr B 1937–23.

Litteratur

Bogdan, Michael, Concise Introduction to Comparative Law, Första upplagan, Europa Law Publishing, 2012.

Christensen, Jens Peter, Albæk Jensen, Jørgen, Hansen Jensen, Michael, Grundloven med kommentarer, Första upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Köpenhamn 2015.

Diesen, Christian, Lekmän som domare, Första upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 1996.

Ekelöf, Per Olof, ”Rättssamhälle och rättssäkerhet”, SvJT 1942 s. 7–19.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund 2018.

Petersson, Olof, Rättsstaten – Frihet, rättssäkerhet och maktindelning i dagens politik, Andra upplagan, Stockholm 1996.

Sandgren, Claes, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, Femte upplagan, Stockholm 2021.

Zahle, Henrik, Dansk forfatningsret 2, Tredje upplagan, Christian Ejlers' Forlag, Köpenhamn 2001.

Zila, Josef, "Om rättssäkerhet", SvJT 1990 s. 284–305.

Elektroniska källor

Danmarks domstole, 'Domsmandssager' <www.domstol.dk/alle-emner/straffesag/domsmandssager/#domsmandssager> (senast besökt 2023-04-10).

Danmarks domstole, 'Højesterets dommere' <www.domstol.dk/hojesteret/om-hojesteret/hojesterets-dommere/> (senast besökt 2023-04-09).

Danmarks domstole, 'Højesterets virksomhed' <www.domstol.dk/hojesteret/om-hojesteret/hojesterets-virksomhed/> (senast besökt 2023-04-09).

Danmarks domstole, 'Lægdommer' <www.domstol.dk/til-dig-der-er/laegdommer/> (senast besökt 2023-04-17).

Danmarks domstole, 'Nævningesager' <www.domstol.dk/alle-emner/straffesag/naevningesager/#n%C3%A6vninge> (senast besökt 2023-04-10).

Danmarks domstole, 'Organisation' <www.domstol.dk/om-os/organisation/> (senast besökt 2023-04-09).

Sveriges Domstolar, 'För dig som vill bli nämndeman' <www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/for-dig-som-vill-bli-namndeman/> (senast besökt 2023-04-28).

Sveriges Domstolar, 'Nämndemannakårens sammansättning' <www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman----ett-fortroendeuppdrag/for-dig-som-nominerar-och-valjer/> (senast besökt 2023-04-28).

Sveriges Domstolar, 'Roll, uppgift, skyldigheter' <www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/namndeman---ett-fortroendeuppdrag/roll-uppgift-och-skyldigheter/> (senast besökt 2023-04-21).

Sveriges Domstolar, 'Sveriges Domstolars uppdrag och roll' <www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/sa-fungerar-domstolarna/sveriges-domstolars-uppdrag-och-roll/> (senast besökt 2023-05-10).

Övriga källor

Bechmann Hansen, Signe, *Lægdommeres repræsentativitet – Undersøgelse vedrørende lægdommerne udtrukket for perioden 1.1.2020 til 31.12.2023*, tillgänglig på <justitsministeriet.dk>.

Bekendtgørelse nr 809 af 05/12/1990, *Bekendtgørelse om grundlister*, tillgänglig på <retsinformation.dk>. [cit. Grundlistebekendtgørelsen]

Brå rapport 2013:11 Bemötande i domstol, tillgänglig på <bra.se>.

Vejledning nr 9065 af 30/01/2023, *Vejledning om udarbejdelse af grundlister*, tillgänglig på <retsinformation.dk>. [cit. Vejledning nr 9065]

Artiklar från dagspress

Bodström, Thomas & Larsson Rampe, Hanna, 'Oacceptabelt beteende mot nämndemännen', *Svenska Dagbladet*, 2023-03-06, tillgänglig på <<https://www.svd.se/a/zExR01/oacceptabelt-beteende-mot-namndemannen-skriver-bodstrom-och-rampe>>.

Hedberg, Kristina, 'S-topparna kallade nämndemännen till "coachning" – hjälpte dem att säga upp sig', *Dagens Nyheter*, 2023-03-03, tillgänglig på <<https://www.dn.se/sverige/s-topparna-kallade-namndemannen-till-coachning-hjalpte-dem-att-saga-upp-sig/>>.

Lindfors, Maria, 'Efter snippa-domen – partierna ser problem med nämndemannasystemet', *SVT Nyheter*, 2023-04-03, tillgänglig på <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/efter-snipa-domen-partierna-ser-problem-med-namndemannasystemet>>.

Nilsson, Mimmi, 'Shekarabi: Fel av S-distrikt att kontakta nämndemän i snippa-domen', *SVT Nyheter*, 2023-03-16, tillgänglig på <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/shekarabi-1>>.